

ній політиці держави, але й в податковій. Проведений аналіз статистичних показників показав, що динаміка митних платежів постійно зростає, що не лише свідчить про інтенсифікацію зовнішньоторговельної діяльності, але й про підвищення ефективності сплати цих платежів та їх надходження до державного бюджету держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Войтов С. Г. Структурна детермінація митно-тарифного регулювання / С. Г. Войтов // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 9-10. – С. 21-24.
2. Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посібник / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 600 с.
3. Закон України «Про митний тариф України»: від 05.04.2001 р. № 2371 – III; поточна редакція від 01.01.2013 р. на підставі 5476-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2371a-14>.
4. Луценко І. С. Основні етапи реалізації податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності / І. С. Луценко // Ефективна економіка. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=449>.
5. Любима Ю. В. Деякі питання митно-тарифного регулювання / Ю. В. Любима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
6. Мито як фінансовий ресурс державного бюджету та інструмент фінансової політики : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Н. П. Злепко ; Терноп. держ. екон. ун-т. – Т., 2005. – 20 с.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
8. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/uk/doccatalog/list?currDir-45096>.
9. Ткачик Ф. П. Митні та податкові регулятори зовнішньоекономічної діяльності / Ф. П. Ткачик, І. А. Гуцул // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 132-136.

УДК 336.711.65:339.0

Хвалінський С.О.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу макроекономічного регулювання
Академії фінансового управління*

ОЦІНКА КРИТЕРІЇВ РИЗИКУ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена якісній оцінці загальних критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні з точки зору вимог FATF. Розглянуто особливості, переваги та принципи реалізації ризик-орієнтованого підходу (RBA) та проведено класифікацію загальних критеріїв ризику відмивання доходів. З'ясовано, що, незважаючи на те, що загальні критерії здебільшого відповідають вимогам FATF, деякі з них не відповідають принципам RBA та ускладнюють оцінку й управління ризиками.

Ключові слова: відмивання коштів, критерії ризику, ризик-орієнтований підхід (RBA), фінансовий моніторинг, суб'єкти первинного моніторингу.

Хвалінский С.А. ОЦЕНКА КРИТЕРИЕВ РИСКА ОТМЫВАНИЯ СРЕДСТВ И ФИНАНСИРОВАНИЯ ТЕРРОРИЗМА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена качественной оценке общих критериев риска отмыывания средств и финансирования терроризма в Украине с точки зрения требований FATF. Рассмотрены особенности, преимущества и принципы реализации риск-ориентированного подхода (RBA) и проведена классификация общих критериев риска отмыывания средств. Выяснено, что, несмотря на то, что общие критерии преимущественно соответствуют требованиям FATF, некоторые из них не соответствуют принципам RBA и усложняют оценку и управление рисками.

Ключевые слова: отмыывание денег, критерии риска, риск-ориентированный подход (RBA), финансовый мониторинг, субъекты первичного мониторинга.

Khvalinsky S.O. RISK CRITERIA ASSESSMENT OF MONEY LAUNDERING AND TERRORISM FINANCING IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The paper is devoted to the quality estimation of general criteria of money laundering and terrorism financings risks in Ukraine according to the FATF requirements. The main features, advantages and principles of risk based approach (RBA) realization are considered and general criteria of money laundering risks are classified. It is defined that despite the fact that general criteria mainly correspond to the FATF standards, some of them do not accord to RBA principles and complicate an estimation and risk management.

Keywords: money laundering, risk criteria, risk based approach (RBA), financial monitoring, subjects of primary monitoring.

Постановка проблеми. Глобалізація, окрім позитивних змін, несе і значні ризики, зокрема інтенсифікацію процесів відмивання доходів та фінансування тероризму. Ці протиправні діяння вийшли за національні межі і стали глобальною загрозою: за оцінками МВФ, сукупний обсяг відмивання коштів складає 2-5% світового ВВП [1]. З метою подолання цієї глобальної проблеми FATF, поряд з низкою інших міжнародних організацій,

розробляє рекомендації та стандарти фінансового нагляду. Водночас ефективність фінансового моніторингу залежить від якості критеріїв, за якими оцінюється ризик відмивання коштів та фінансування тероризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як Бережний О., Бондар М., Д'яконова І., Синявський С. досліджували проблеми формування систем фінансового моніторингу та протидії легалі-

зації доходів, проводили оцінку ризиків легалізації доходів в різних сферах фінансової діяльності.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у проведенні якісної оцінки загальних критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні та наданні пропозицій стосовно підвищення ефективності національної системи фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик відмивання доходів і фінансування тероризму може бути оцінений за допомогою різних категорій (критеріїв). У своїй сукупності на рівні фінансової установи вони дозволяють сформулювати стратегію управління потенційними ризиками і здійснювати належний контроль за клієнтами та їхніми операціями. Понятійний апарат FATF визначає оцінку ризиків легалізації коштів як організовану систематичну діяльність з виявлення та оцінки джерел та методів відмивання та слабких місць у системі протидії відмиванню й інші вразливості, які прямо або опосередковано впливають на країну, що здійснює оцінювання [2]. Оцінка ризику може бути ретроспективною або перспективною. Ретроспективна оцінка ризику має перевагу отримання інформації про минулі події, щоб допомогти передбачити майбутні проблеми. Перспективна оцінка ризику полягає у побудові за відсутності або недостатньої кількості історичних відомостей і спирається на показники, які дозволяють оцінити ймовірність настання прогнозованої події в майбутньому. Незважаючи на те, чи оцінка ризиків відмивання коштів є ретроспективною або перспективною, вхідні дані процесу оцінки ризику – об'єкти та суб'єкти джерел інформації – мають бути чітко ідентифіковані поряд з будь-якими припущеннями або інтерпретаціями, тобто має бути чітко прописаний методологічний апарат оцінки ризиків. Таким чином, ефективна система оцінки ризиків залежить від якості методологічного забезпечення, що має бути законодавчо закріпленим і включати в себе детальне визначення таких понять, як «підозріла транзакція», «ефективний нагляд», мати чітко прописану процедуру здійснення моніторингу, включаючи критерії ризику, що мають оцінюватися та містити повний, вичерпний та однозначний перелік санкцій за порушення законодавства з протидії відмиван-

ню коштів та фінансуванню тероризму. В Україні регламентація заходів з протидії відмиванню доходів, зокрема й процедури оцінки ризиків легалізації коштів і фінансування тероризму, здійснюється низкою нормативно-правових актів, основними серед яких є: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV; Наказ Державного Комітету Фінансового Моніторингу України «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» від 03.08.2010 р. № 126; Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 14.05.2003 р. № 189 (у редакції постанови Правління НБУ від 31.01.2011 р. № 22); Розпорядження Державної Комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами» від 05.08.2003 р. № 25.

Загальні вимоги до процесу оцінки ризику відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму відображені в рекомендаціях FATF. Відповідно до 1-го стандарту FATF (у редакції 2012 р.) «країни повинні визначати, здійснювати оцінку та розуміти ризики, пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму для цієї країни. Ґрунтуючись на такій оцінці, країни мають застосовувати ризик-орієнтований підхід, що базується на оцінці ризиків (Risk based approach, RBA), з метою забезпечення відповідності заходів із запобігання або протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму ступеню виявлених ризиків. Фінансові установи та нефінансові установи й професії, що можуть бути залучені до легалізації доходів, повинні також визначати, оцінювати та вживати ефективні заходи щодо зниження ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму» [3]. RBA полягає у своєчасній ідентифікації небезпек, які загрожують ефективній діяльності й призводять до втрат, оцінці рівня цих небезпек за допомогою визначеної системи критеріїв й ознак та здійсненні відповідних заходів, спрямованих на їх зменшення або усунення. За рахунок використання RBA можна забезпечити

відповідність заходів, які спрямовані на попередження та виявлення операцій легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, виявленим ризикам. Основним принципом є те, що ресурси слід спрямовувати відповідно до пріоритетів: найвищим ризикам надається найбільша увага [4]. Таким чином, реалізація RBA дозволяє ефективно управляти ресурсами.

Потенційними перевагами RBA є: ефективне управління ризиками та витратами; зосередження уваги на дійсних та виявлених ризиках; гнучкість в адаптації до ризиків, що з часом змінюються.

Згідно з методологією FATF, типова схема оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму на основі RBA складається з трьох стадій: визначення, аналіз, оцінка (рис. 1).

На стадії «визначення» формується перелік потенційних ризиків легалізації доходів, з якими суб'єкт моніторингу може зіткнутися, виходячи з його вразливостей та очікуваних загроз. Аналіз включає в себе

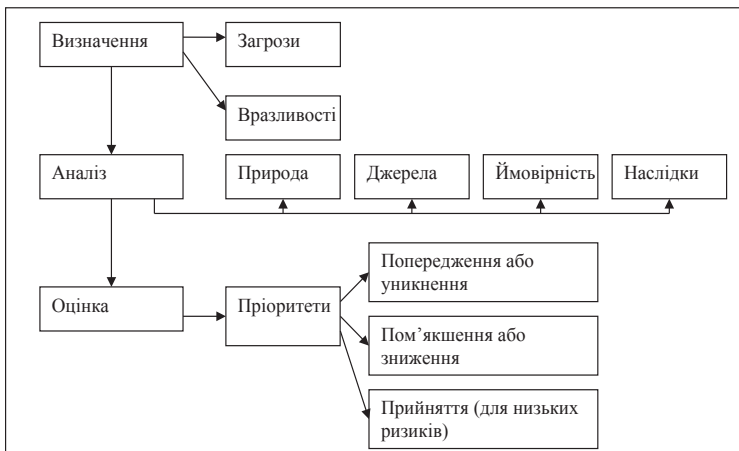

Рис. 1. Схема оцінки ризиків легалізації коштів та фінансування тероризму

Складено за: National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment [Електронний ресурс] / FATF/OECD – Режим доступу : http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/National_ML_TF_Risk_Assessment.pdf

визначення природи, джерел, ймовірності настання й наслідків від реалізації визначених ризиків. Метою цієї стадії є отримання цілісного уявлення про кожен ризик як сукупність загроз, вразливостей та наслідків з метою визначення їх відносних значень та важливості. На стадії «оцінки» здійснюється прийняття рішення щодо подальших дій стосовно того чи іншого ризику залежно від пріоритетів чи стратегії моніторингу. Ризик може бути попереджений, знижений, його вплив може бути пом'якшений, або ризик може бути прийнятий (у випадку якщо витрати на його подолання переважають потенційні збитки, до яких може призвести його реалізація або величина ризику незначна).

Очевидно, що на стадії аналізу потрібно мати мірило, за яким той чи інший ризик легалізації доходів має бути оцінений. Таким мірилом, згідно з наказом Державного комітету фінансового моніторингу України (ДФФМУ) від 03.08.2010 р. № 126, є критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Даний нормативно-правовий акт представляє критерії ризику відмивання в загальному вигляді, класифікуючи їх відповідно до типу клієнта, країни реєстрації клієнта або установи, через яку здійснюється операція та виду товарів чи послуг. Водночас спостерігається певна невпорядкованість критеріїв, що може ускладнити управління ризиками суб'єктам первинного моніторингу. З метою усунення цього недоліку розроблена повна класифікація загальних критеріїв ризику, що представлена на рис. 2.

Класифікація загальних критеріїв ризику відмивання коштів та фінансуванню тероризму дозволяє провести їх якісний аналіз. Так, порівнюючи класифікацію з першою та другою стадією алгоритму оцінки ризиків легалізації коштів та фінансування тероризму, можна констатувати, що класифіковані критерії дозволяють визначити загрози та вразливості суб'єкта первинного моніторингу, а також природу та джерела ризиків. Оцінка ймовірності та наслідків реалізації ризиків відсутня серед загальних критеріїв, може бути розроблена суб'єктами первинного моніторингу самостійно.

Водночас загальні критерії мають ряд недоліків. Зокрема, згідно з наказом ДКФМУ від 03.08.2010 р. № 126, надійними джерелами є офіційні засоби розкриття інформації (включаючи інтернет-сторінки) Кабінету Міністрів України, Національного банку України, органів виконавчої влади України, міжнародні, міжурядові організації, задіяні у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму [5]. В такому разі такий критерій, як «операції з цінними паперами, про які з надійних джерел відомо, що вони мають високий ризик бути використаними для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуван-

ня тероризму», виглядає досить сумнівно. Також незрозуміло, чому до офіційних засобів розкриття інформації не внесено джерела правоохоронних органів та Служби безпеки України. Крім того, в наказі подано два критерії: «погашення кредиту клієнта за рахунок коштів із не зазначених клієнтом або невідомих джерел погашення» та «погашення простроченої заборгованості за кредитним договором, якщо умови діяльності особи та інформація, якою володіє суб'єкт щодо цієї особи, не дають можливості встановити джерела походження коштів для погашення заборгованості», що є майже тотожними за значенням і які варто об'єднати в один з метою спрощення оцінки ризиків. Крім того, хоча більшість критеріїв з неявно заданими граничними значеннями можуть встановлюватись суб'єктами первинного моніторингу самостійно, згідно з підпунктом «б» пункту 2.10 Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [6], існують критерії, визначення меж яких не регламентовано. Наприклад, критерій «придбання фізичною особою ювелірних або побутових виробів з дорогоцінних металів, та/або дорогоцінного каміння (однотипних виробів), та/або сертифікованого дорогоцінного каміння на значну суму коштів».

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Загальні критерії ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму здебільшого відповідають вимогам FATF

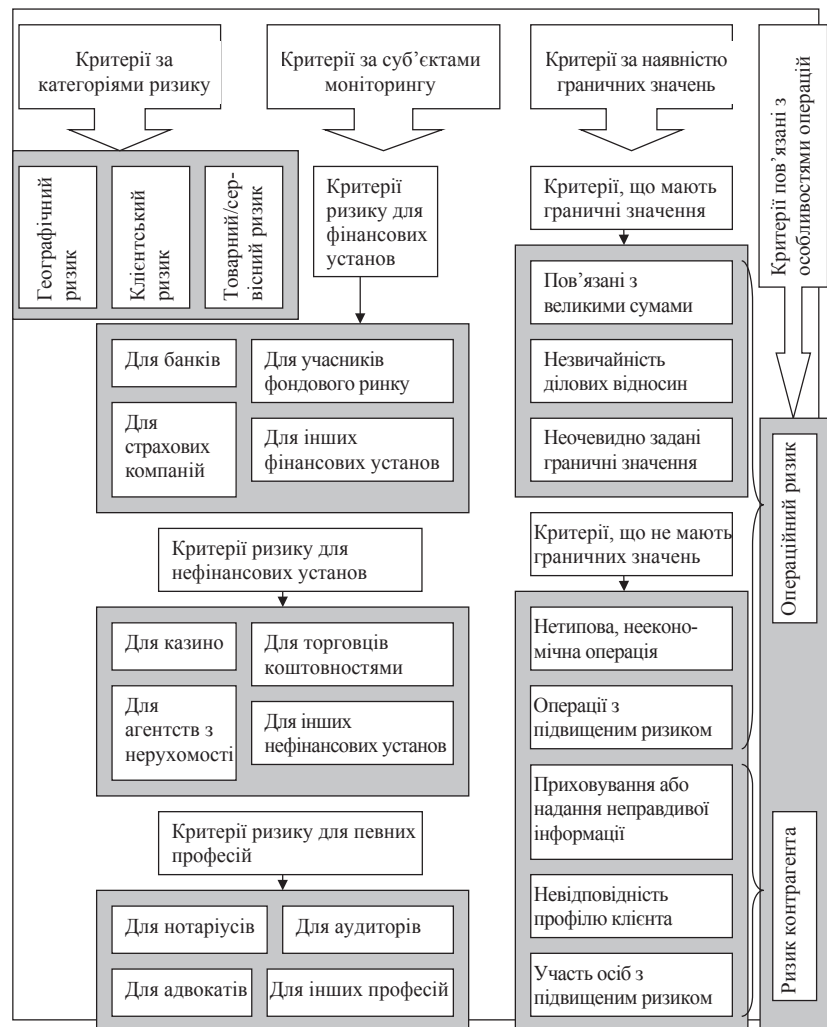

Рис. 2. Класифікація загальних критеріїв ризику

Джерело: складено автором

стосовно оцінки ризиків легалізації доходів та фінансування тероризму і дозволяють визначити загрози та вразливості суб'єкта первинного моніторингу, а також природу та джерела ризиків. Водночас основним принципом RBA є не тільки виявлення ризиків, але й оцінка їх величини для оптимального управління ресурсами. Для визначення величини ризиків підходять критерії з явно заданими граничними значеннями, або критерії, що піддаються бінарній оцінці. Якісна оцінка загальних критеріїв ризику відмивання доходів і фінансування тероризму дозволила виявити існування критеріїв, граничні значення яких або не задані явно взагалі, або їх встановлення делегується суб'єктам первинного фінансового моніторингу на власний розсуд. Також, згідно з п. 3 Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму, фінансові установи, установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів та ріелтери мають самостійно розробляти критерії оцінки ризику, які можуть перевірятися представниками державного фінансового моніторингу на предмет відповідності законам, але не на якість та ефективність визначення ризику.

Крім того, з метою спрощення оцінки та управління ризиками потребують удосконалення деякі загальні критерії. Так, критерії, що стосуються погашення кредиторської заборгованості, пропонується об'єднати і подати в наступному вигляді: «погашення кредиту клієнта, в т. ч. і простроченої заборгованості, за рахунок коштів із не зазначених клієнтом або невідомих джерел погашення». Критерій стосовно операцій з дорогоцінними металами та камінням пропонується викласти у наступній редакції: «придбання фізичною особою ювелірних або побутових виробів з дорогоцінних металів, та/або дорогоцінного каміння (однотипних виробів), та/або сертифікованого дорогоцінного каміння на значну суму, визначену частиною першою статті 15 Закону (249-15)».

Запропонована класифікація загальних критеріїв ризику відмивання коштів та фінансуванню тероризму дає можливість визначити конкретні напрями розробки відповідних програм для суб'єктів первинного моніторингу і, таким чином, покращити управління ризиками.

З метою підвищення якості критеріїв і покращення управління ризиками пропонується вдосконалити визначення поняття «публічні діячі». Згідно зі ст. 1 п. 29 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV публічні діячі визначені як «фізичні особи, які виконують або виконували визначені публічні функції в іноземних державах», що звужує дію закону і допускає неоднозначні тлумачення. Натомість до публічних діячів слід віднести осіб, що виконують або виконували публічні функції в Україні, і доповнити їх перелік наступними категоріями: члени представницьких законодавчих органів, зокрема депутати місцевих рад усіх рівнів, мери міст, консули, керівники торгово-економічних місій, вищі партійні функціонери, релігійні лідери, керівники національних благодійних фондів, державні чиновники на керівних посадах, заступники та помічники вищеперелічених осіб та члени їх сімей.

З метою вдосконалення ефективності фінансового моніторингу За порушення вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV обсяг можливого штрафу встановити не на базі неподаткованого мінімуму доходів громадян, а пропорційно сумі незаконних фінансових операцій (ст. 23).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Money-Laundering and Globalization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html>.
2. Money laundering & terrorist financing risk assessment strategies [Електронний ресурс] / FATF/OECD. – 2008. – Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML%20and%20TF%20Risk%20Assessment%20Strategies.pdf>.
3. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation [Електронний ресурс] / FATF/OECD. – 2013. – Режим доступу : http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf.
4. Бондар М. І. Оцінка ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму під час надання аудиторських послуг / М. І. Бондар, Т. А. Бондар // Незалежний аудитор. – К. : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2013. – № 6(IV). – С. 9-18.
5. Наказ Державного комітету фінансового моніторингу України Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму від 03.08.2010 р. № 126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10>.
6. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 14.05.2003 р. № 189 (у редакції постанови Правління НБУ від 31.01.2011 р. № 22) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0381-03>.